

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם מנחובסקי זללה"ה

שמות תשפ"ב ❖ גליין תנ"ט

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

(תפיסה על ידי שליח ס"י ב' ענף ג') בתפיסה על ידי שליח.

לבטל צ"ק

עובדא הוה במי ששילם בצ"ק לפועל, וראה אחר כך שהעבודה היתה שלא כהוגן וביטל הצ"ק, והפועל נתן הצ"ק לאחר בחובו כגון לבעל מכולת, ובעל המכולת הביא הצ"ק לבנק והודיעוהו שהצ"ק בוטל, ותבע בעל המכולת את המעביד. ואמר המעביד שאינו חייב לפועל, אך בעל המכולת אמר שאיהו אינו צריך להפסיד. ובפשוטו הדין עם המעביד שהרי אינו חייב לשלם לפועל.

א. דינא דמלכותא דינא

הנה בתשובות מנחת יצחק (ח"ה ס"י ק"י ס"י ק"כ) דן היכי שכותב הצ"ק איבדו ומצאו אחר ושילם בזה חובו והמאבד ביטל הצ"ק, חייב המאבד לשלם להמקבל מפאת דינא דמלכותא. וצריך עיון דחזינן בסוגיין בדברי הרשב"א ובתוספות הרא"ש כמה חילוקים בדינא דמלכותא (א"י. איני יודע לאיזה ראשונים התכוון). ועיין בחזון איש (בבא קמא ס"י י" ס"ק ט').

ב. מקח טעות

הנה יש לעיין במי שביקש הלוואה והמלוה נותן לו צ"ק מאוחר, והלווה החליף בכסף קודם הזמן, ואחר כך נודע למלוה כי הלווה עני מרוד וספק אם יחזיר לו ההלוואה, ורוצה לבטל הצ"ק אך בזה מוזיק למי שקנה הצ"ק.

וטוען נותן הצ"ק דהנתינה היה בטעות, והוה כגנב ממנו צ"ק ונתן לאחר.

והרי חזינן (שולחן ערוך חו"מ ס"י ס"ו ס"ז ל"ד) דהמוכר שטר חוב לחבירו והלווה עני הוה ליה מקח טעות. ואם כן הכי נמי בנידון דידן.

אך אם יש תקנת השוק גם בהגיע החפץ לאדם אחר, וכדעת הש"ך (חו"מ ס"י נ" ס"ק ז'), אם כן היאך יבטל הצ"ק, אך אם נימא כקצות החושן (ס"י נ" ס"ק ב') דאין תקנת השוק בכהאי גוונא, דלא שייך תקנת השוק אלא אם באו הבעלים להוציא מיד הלוקח, משא"כ באדם אחר שבא החפץ לידו, אם כן הדרינן דיוכל לבטל. וכל זה צריך תלמוד.

ג. עוד בהנ"ל

ראיתי בתשובות נצח ישראל (מהגאון רבי ישראל גרוסמן זצ"ל, ס"י ל"ד ס"י ל"ז מ"ד) דכתב דבכהאי נידון רשאי כותב השטר לבטל, ודן משום תקנת השוק והעלה דאין בזה משום תקנת השוק. ויש לעיין עוד במנחת יצחק (ח"ז ס"י ס"ז). ולא נפניתי לעיין בכל זה.

נתכוון להזיק ומנע היזק

הנה היכא דיש לראובן נזק ואפשר למנוע הנזק על ידי שמזיקים אותו בדבר פחות, כגון שיש דליקה בביתו ויכולים לשבור הדלת שלו ולהציל החפצים, ודאי דשרי למיעבד הכי.

והשתא יש לעיין היכא דזה ששבר הדלת לא נתכוון להציל מפני הדליקה אלא לסיבה אחרת שבאמת היתה מחייבתו בתשלומין,

ותקח האשה הילד ותניקהו

ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והיניקהו לי ואני אתן את שְׂכָרְךָ ותקח האשה הילד ותניקהו (ב' ט')

איתא בקרא דבת פרעה אמרה למרים שתביא מינקת, והיא תתן שכרה, והביאה מרים את יוכבד אמו. ואיתא בגמרא סוטה (י"ב ב') אמר רבי חמא בר חנינא, לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן אלא שנותנין להן שכרן. חזינן דיוכבד קיבלה שכר בעבור מה שהניקה בנה. ונביא כמה נידונים בדיני ממונות.

העבירו כסף לנהג

עובדא הוה שנסעו כמה אנשים במונית והעבירו כסף מספסל אחורי לנהג כדי לשלם על הנסיעה, ונתן הנהג עודף לאחד מהנוסעים, והוא העביר לספסל האחורי שיקח העודף, וכל אחד אמר שמגיע לו העודף, מה עבדינן.

א. יהא מונח עד שיבא אליהו

הנה אמרינן (בבא מציעא ג' א') בשנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתים, זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי, אמרינן יהא מונח עד שיבא אליהו, ומקשינן בגמרא נימא יחלוקו, ומשני דלא אמרינן יחלוקו מתרי טעמי, לרבנן משום דאין החלוקה יכולה להיות אמת דודאי האי מנה דחד מינייהו הוא ולא של שניהם, ולרבי יוסי מפאת דודאי איכא רמאי.

ואם כן הכי נמי בנידון דידן, דלא אמרינן יחלוקו מכיון דאין החלוקה יכולה להיות אמת, [א"י. דהרי רק אחד העביר כסף להנהג באותה שעה], וגם ודאי איכא רמאי, אם כן נימא דיהא מונח עד שיבא אליהו.

ב. אינו יודע למי חייב

אך יש לומר דלא נימא הכא יהא מונח עד שיבא אליהו, דהנידון על הנהג למי חייב הכסף, והוה ליה כאינו יודע למי חייב, ובוה אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה.

אלא נימא דכלפי כל אחד הוה ליה איני יודע אם פרעתיך, דכל אחד טוען ברי שהלוה והנהג אינו יודע למי פרע.

[הנהג יש לעיין בלוה משניהם ואינו יודע למי פרע, דהא תוספות (בבא מציעא ל"ז א' ד"ה גזל) הקשו למאן דאמר ברי ושמא ברי עדיף, אמאי לא אמרינן באינו יודע ממי ליה וממי גזל שישלם לכל אחד, דהרי התובעים הם ברי והוא רק שמא, ותירצו דגם הנתבע הוא ברי, דהרי ברי לו שאינו חייב לשניהם. ואם כן יש לעיין באינו יודע למי פרע דגם כן חשיב ברי ואינו חייב לשלם לשניהם].

אבל זה אינו, דהנהג אינו מודה שחייב לשניהם וטוען לכל אחד איני יודע אם נתחייבתי והוה ליה כאינו יודע ממי ליה ולמי חייב.

ג. תליא אם היה פקדון

אלא תליא אם המעביר את הכסף זכה לחבירו ואם כן הוה ליה כפקדון אצלו, ואם כן נימא בו כדון פקדון, והיינו שיהא מונח עד שיבא אליהו. ותליא אם אמר תן או הולך.

ואם אינם זוכרים איזה לשון אמר הנהג הוה ליה ספק. ולכאורה הוה ליה בחזקת הנהג.

אך עיין בסוגיא (גיטין י"ד ב') במספקינן אם תן כזכי דאיכא למאן דאמר יחלוקו. ואולי התם תקנת חכמים. וצריך לעיין בנחל יצחק

כגון שנתכוין להזיק את חברו, אבל אחר כך אשתכח שהיתה דליקה ובוזה הצילו. האם חייב לשלם.

א. זכין מאדם

הנה ביאור עיקר דין הנ"ל דהיכא דיש לראובן נזק דשריט למנוע הנזק על ידי שמזיקים אותו בדבר פחות, כגון שיש דליקה בביתו ויכולים לשבור הדלת שלו ולהציל החפצים.

היינו אף היכא שהדלת עצמה לא היתה נזוקת על ידי השריפה, דאי אפשר לחייב את השובר בתשלומין, וטעמא דמילתא דזכין לאדם שלא בפניו וודאי ניחא ליה שישברו הדלת.

והנה זה דלא כקצות החושן (סי' רמ"ג ס"ק ח') דסובר דאע"פ דהוי זכות, מכל מקום זכין לאדם ולא מאדם, דלהוציא מרשות אדם אי אפשר אפילו אם הוי זכות.

אלא היינו למאי דכתבו בפוסקים (תשובות באר יצחק או"ח סי' א' ענף ג', חזו"ן איש אה"ע נשים סי' מ"ט) כדעת תרומת הדשן (סי' קפ"ח) דגם זכין מאדם אמרינן, ודלא כקצות החושן. ולדעת קצות החושן יש לעיין דטעמא דמילתא אמאי שריט ליה למיעבד הכי.

ב. לנכות דמי הנזקים שהיה משלם

מעתה יש לדון בנידון השני הנ"ל, מהו היכא דזה ששבר הדלת לא נתכוין להציל מפני הדליקה אלא לסיבה אחרת שבאמת היתה מחייבתו בתשלומין, כגון שהתכוון לגנוב ממנו וכשנכנס רואה דליקה ומכבה.

וכגון בעובדא המובא בתשובות מקור חיים (להג"ר חיים סגלוביץ זצ"ל מו"ליא, סי' ל"ג) באחד מכר יי"ש בלא רשיון, והיה בחנותו חבית יי"ש, ואחד שבר החבית ונשפך היי"ש, ופתאום באו ממוני המלך, ואם היו מוצאים היי"ש, היו לוקחים היי"ש ומחייבים אותו כסף רב, ועכשיו שהוא שבר החבית, הציל המוכר מקנסות על מסחר יי"ש בלא רשיון. נמצא דאע"פ ששבר החבית בטעות, מכל מקום על ידי שבירתו גרם ריוח גדול להבעלים.

והנה במקור חיים פסק דפטור, אמנם הגאון בנין שלמה פסק דחייב לשלם מדין מזיק, דאין כאן תבר מנא דהוה כזורק חץ על כלי, ואין כאן זוטו של ים דאכתי לא חשיבא אבודה ממנו ומכל אדם. אמנם היה נראה למידן דלא כהבנין שלמה, דהרי הוה ליה יורד, דהציל חברו מהקנסות, וכסף הנזקין זהו ההוצאות.

ג. זרק כלי על מנת להזיקו

כעין זה יש לדון בזורק כלי של חברו על מנת להזיקו, ועל ידי הרעש ברח ארי מנכסי בעל הכלי, באופן שהיה בעל הנכסים חייב לשלם לו מדין מבריח ארי מנכסי חברו כאשר ברי היזיקא. [כמבואר בגמרא בבא קמא נ"ח א].

וכי תימא דבכהאי גוונא שברי היזיקא הוה זוטו של ים, דהרי אבודה ממנו ומכל אדם, ובלאו הכי פטור לשלם על היזיקו, אך יש לדון דמשכחת לה דעדיין לא יהא זוטו של ים, דלחד גיסא חשיבא ברי היזיקא דההצלה רחוקה, אך לאידך גיסא עדיין לא הוי אבודה ממנו ומכל אדם.

ועוד יש לומר דאייירי באופן דאינו זוטו של ים מכיון דעדיין אפשר להציל אילו היתה ידיעה על ההיזק העומד להיות, ומכל מקום השתא דאין ידיעה הוי ברי היזיקא.

[אך בזה צריך עיון כיון דמחוסר ידיעה אולי חשיבא אבודה הימנו ומכל אדם. אך לכאורה יש לומר דבאמת לא חשיב אבודה].

הוכחה שחייב

הנה הבאנו לעיל נידון בשבר הדלת ולא נתכוין להציל מפני הדליקה אלא לסיבה אחרת שבאמת היתה מחייבתו בתשלומין, כגון שהתכוון לגנוב ממנו, וכשנכנס רואה דליקה ומכבה.

ולכאורה יש להוכיח שפטור משלם. אמנם יש לדון לדחות בתרי אנפי וכדלקמן:

א. האם מנכה התשלומין

הנה אמרינן בגמרא בבא קמא (כ"ח א) בשור של ראובן שעלה על שור של שמעון ורוצה להורגו, ובא שמעון ושמת את שורו ונפל השור של ראובן ומת, דשמעון יהא חייב לשלם לראובן על שורו, למאן דאמר לא עביד איניש דינא לנפשיה במקום דליכא פסידא, דהרי הכא ליכא פסידא, כיון דהעליון הוה מועד והיה יכול לתבוע בבית

דין ואם כן לא שריט ליה לשמוט. וכתב בחזו"ן איש (בבא קמא סי' ד' ס"ק ג' ד"ה יש לעי) בהא דשמעון חייב לשלם לראובן עבור השור, דיש לעיין האם יכול לנכות הא שראובן היה משלם לשמעון דמי הנזקים, דיאמר לשמעון לראובן הרי אם לא הייתי שומט, הרי היית משלם לי ועכשיו פטרתך. חזינן דמה שהרויח חברו על ידו אין צריך לשלם לו, ואם כן הוא הדין בנידון דלעיל.

ב. לא ידע שמרויח

אמנם יש לחלק בתרי אנפי, חדא, דבנידון לעיל לא ידע כלל שמרויח את חברו משא"כ בנידון החזו"ן איש הרי יודע. ולפי זה כאשר יש דליקה בחדר ורואה את הדליקה ושובר הדלת לא מפאת הדליקה אלא מפאת סיבה אחרת, בזה יש לומר דיהא פטור באמת.

ג. חשיבא חדא

עוד יש לחלק, דבהך דשור זה שמציל את שורו דידיה, זה חשיבא חדא עם הצלת חברו משלם. [א"ה. נראה כונת רבינו, דבשובר דלת לכבות דליקה, ההיזק הוא בדת והריוח מכיבוי הדליקה הוא במקום אחר, משא"כ לענין הצלת שורו, אותו מעשה שמציל את שורו הוא זה שעושה ששורו של ראובן לא יהרוג שורו ומיילא מציל ראובן משלם].

הציל חברו בלא כוונה

הנה בתשובות שבות יעקב (ח"א סי' קנ"ח) מביא עובדא שהיה לאחר השריפה הגדולה בקהילתו, שבית אחד ניצל שהיה בה ג' בתים ובנינים זה על גבי זה, וכראות הדייר העליון שהשריפה היה מצדי צדדים, שיבר הגג מעליה כדי שלא ידלק הבית וכך ניצל הבית.

מעתה תבע דייר העליון לדיירים תחתונים שישלמו גם המה לבניית הגג, אע"פ שבעלמא אמרינן דעל העליון לתקן הגג, היינו דוקא היכא שהגג התקלקל מחמת עצמו, משא"כ עכשיו שקלקל הגג בידיים כדי להצילו מהשריפה והצלתו היה הצלתם גם המה יתנו חלקם.

וכתב בשבות יעקב דתליא אם חשב רק על ביתו אינו יכול לחייב השאר, משא"כ בחשב על כולם. [והוא מדין המוציא הוצאות להציל שבו דמפגלינן בהכי].

ולכאורה חזינן דבלא כוונה להציל השני לא מיחייבי לשלם לו משום מבריח ארי. אמנם לענין יורד מצאנו דחייב לשלם. ויש לדון לחלק וכדלקמן:

א. חייב משום יורד

הנה לענין משביח שדה חברו, מבואר בתוספות (ריש פרק הגוזל עצים, צ"ה א' ד"ה דאתא) דבחשב שהיא שדה שלו ונתברר שהיא של חברו, חייבין לשלם לו משום יורד. וכמו כן בגול שדה והשביחה.

חזינן דגם באינו מכוון לשבח להשני מכל מקום השני חייב לשלם לו.

[והנה לענין הנידון אם יש יורד כשלא חשב על חברו, עיין בחזו"ן איש (סי' ט"ז ס"ק י"ד) בדין הצלה כשכיון לעצמו. תו אייתי (סי' י"ז ס"ק ד') לדברי תוספות בסוגיין דגולן יש לו דין יורד. תו הראני החתן אליהו מאיר שליט"א דבקצות החושן (סי' רל"ו) דן באורך במי שהציל חפץ שחשב שהוא של חברו אם יכול לגבות מחבירו, ואיייתי בקצות החושן סתירות בדברי קמאי בהאי נידון].

ב. לחלק בין יורד למבריח ארי

אך יש לחלק בין יורד ובין מבריח ארי בברי היזיקא, דדוקא ביורד אמרינן דחייב גם בלא התכוון לצורך השני, משא"כ במבריח ארי.

ואם כן בנידון הנ"ל בשבר דלת והתכוון לגנוב, ואחר כך כשנכנס רואה דליקה ומכבה, הרי הוה מבריח ארי והבעל בית פטור.

ג. לחלק אם מכוון להבריח ארי

תו יש לדון לחלק, דגם במבריח ארי ואינו מתכוון להשני גם כן חייב לשלם, אמנם היינו דוקא אם התכוון להבריח ארי עכ"פ מעצמו, משא"כ באופן שכלל לא נתכוין להבריח ארי.

והיינו דיש לדון במבריח ארי בברי היזיקא וסבר שהם נכסי עצמו ונתברר שהם נכסי חברו, האם יכול לתבעו, מי נימא שרק ביורד אמרינן הכי, או דילמא גם במבריח ארי.

נמצא דלענין נידון הנ"ל בשבר דלת והתכוון לגנוב, ואחר כך כשנכנס רואה דליקה ומכבה, בכהאי גוונא נימא דאין בעל הבית חייב לשלם לו על הכיבוי, דהרי הוה רק מבריח ארי, ועוד, דבשבירת הדלת לא התכוון כלל להציל.

ד. בשבות יעקב מתכוון להציל עצמו ופטור

אמנם יש להוכיח מדברי השבות יעקב הנ"ל דפטור, ודלא

המבי"ט (מובא בכנסת הגדולה על הטור סי' רל"ז אות י') במי שהשכיר ביתו לחבירו, בתנאי שאם ימצא מי שיוסיף לו בשכרו הרשות בידו להשכיר לאחר, ובא אחר והוסיף בשכרו, אין המוסיף נקרא רשע. חז"ן דבעינן דוקא תנאי, אבל בלא תנאי לא הוה שרינן אע"פ שהשני מוסיף בהדמים.

אך יש לדחות, דשאני התם דבלא תנאי אינו יכול להוציא מבייתו דכבר קנה השכירות. [ובאמת יש לעיין אם מהני תנאה מהמוכר בעני המהפך בחררה].

וכתב בספר נתיב יושר (שם) דצריך למנוע מחמת דהוה ספיקא דדינא. וצריך עיון מהא דהבאנו לעיל.

נאבד מאה שקל

עובדא הוה באחד שמכר בולים בסוכנות דואר, והנה היה חסר בקופה מאה שקל לפי חשבון הרישום, והוה הכספים על חשבון הפקידים.

והנה בא אשה ואמרה שמצאה מאה שקל על הרצפה, וחשבה הפקידה שמנין שזה שלה, אלא לקחה פתק ורשמה מי שאיבד כסף יפנה לטלפון הפרטי בבית של המוצאת, והכסף נשאר אצל המוצאת, והנה בא המנהל והוריד הפתק וזרקו, ועכשיו לא יודעים איפה נמצא הכסף.

והנה המנהל דורש מהפקידה את המאה השקל לטובת הממשלה, והפקידה טוענת אתה הפסדת אותי בהא שהורדת הפתק. עד כאן העובדא.

א. האם זה הכסף החסר

הנה יש לטעון שמהיכן נדע שזה הכסף שנאבד מהפקידה, הרי אין סימן בהכסף ואם כן הכסף של המוצא, [והרי מנין בכהאי גוונא לא הוה סימן], ואם היו מבקשים הכסף מהמוצא לא היה חייב לתת והיה נותן רק במתנה, נמצא שהמנהל הפסיד הפקידה רק שלא תקבל מתנה, ובה לא שייך לחיבו.

אמנם הביא הג"ר אברהם קופשיץ שליט"א [זצ"ל] מדברי הנימוקי יוסף (פ"ב דבבא מציעא י"ד ב' בדפי הרי"ף) דהא דתנן התם דלפני השולחני הרי הם שלו, דיש לו להודיע להשולחני, ואם השולחני יאמר שזה לו יתנם לו אע"פ שאינו נותן סימן.

מעתה לפי דברי הנימוקי יוסף אם כן לכאורה שייך הכסף לזה שטוען, ואם כן האי כסף נמצא, ואם כן הדרא טענת הפקידה לדוכתיה, שהמנהל הפסידה.

[ויש לעיין בדברי הנימוקי יוסף אמאי נאמן. ויש לומר מטענת ברי. ואולי רק בחנות שנמצא ברשותו].

ב. המנהל לא חשיב גרמא

הנה טען הגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א, דלפי טענת הסוכנות דזה הכסף, אם כן יש לומר דאין לפטור המנהל משום גרמא, דאיהי כאילו החזירה הכסף, ואיהו לא לוקח, והוה טפי מגרמא.

והיינו דכאשר הכסף ביד הפקידה באמת אינו שלה אלא של המנהל, והרי אילו היה בא ליסטים מזויין ולוקח מאת הפקודה, לפי הפשטות היתה פטורה, דלא חשיבא כסף שלה, אלא שחייב באחריות, ובכהאי גוונא אמאי חייב באחריות.

ג. נראה דהוה גרמא

אמנם לענ"ד אכתי הוי גרמא מפאת המנהל, שאיהו גרם שיוחל עלה חיוב אחריות, ושוב המנהל פטור מדינא ואיהי חייבת. [והרי חיובה לשלם הכסף אינו למנהל].

מצא שטר של כסף קרוע

עובדא הוה שאדם לוח מחבירו כסף מזומן, ואחר כך כשהגיע לביתו מצא בין השטרות שקיבל מהמלוה שטר שאינו עובר לסוחר מחמת קרע, והחזיר השטר להמלוה, אך טוען המלוה מנא לן ששטר זה היה בין השטרות שלקח ממנו.

א. האם נאמן שיש במקח מום

הנה תליא בכל מי שקנה מקח ומראה שיש בו מום, אם נאמן שזה אותו החפץ שקנה ממנו.

כחילוק השני הנ"ל, דהרי התם הוה מבריה ארי וברי היזיקא ומתכוון להציל עצמו, ומכל מקום כתב דאם לא התכוון להצלת האחרים אינם חייבים לשלם.

אך יש לומר דשאני בעובדא דשבות יעקב שבאמת הציל עצמו.

והנה תליא במוציא הוצאות להוציא עצמו מביית השבי ולבסוף על ידי זה יצא אדם אחר האם האחר יכול לתבוע. וכן תליא במוציא הוצאות להציל את ראובן ולמעשה הציל בזה את שמעון. דלהאמור יש לדון דחייב.

ה. הנה רק במעשה או הנאת גרונו

הנה בש"ך (ח"ו"מ סי' שצ"א ס"ק ב') העלה מכח דברי תוספות דדין נהנה רק על ידי מעשה או בהנאת גרונו. ויש לעיין מדין מבריה ארי מנכסי חבירו דחייב לשלם.

עני המהפך בחררה

הנה יש לעיין באדם שרוצה לקנות חפץ מחבירו והחבר רוצה מחיר מסויים, ויש אדם שלישי שיש לו אותו חפץ ורוצה למכור בפחות, האם מותר לאדם השלישי לומר לזה שרוצה לקנות שהוא ימכור לו בפחות.

א. שורש הספק

מי אמרינן דאין לאחר להתערב, דהרי חז"ן (קידושין נ"ט א') דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו נקרא רשע.

או דילמא נימא דשרי להתערב, דהרי עושה בזה טובה לקונה, והרי אם יהא אדם שאינו מוכר כלל, יש לומר דשרי ליה לומר לקונה שבמקום אחר אפשר לקנות ביותר זול, ואם כן הכי נמי המוכר השני לא גרע מאדם אחר.

ב. לקח תלמיד ממלמד אחר

הנה כתב בתשובות בית שלמה (ו"ד סי' קי"ג) דעובדא הוה בתלמיד שלמד אצל מלמד, ובאמצע הזמן הגיע מלמד אחר ולקח שני תלמידים שילמדו אצלו, וכתב הבית שלמה דהיה אסור למלמד השני לקחתם. [ולא חילק אם השני לוקח פחות כסף].

אך כתב דהתם בעל הבית היה חייב מדינא את כל השכירות למלמד הראשון, ונמצא דהשני קפח הראשון מה שמגיע לו. וכתב דאם לא ישלמו למלמד הראשון את כל שכרו המגיע לו על פי דין, חייב השני לשלם לראשון את השכר.

ג. דמי לבר מצרא

הנה כתב במרדכי (ריש פרק ג' דקידושין רמז תקכ"ד) דעני המהפך בחררה דמי לדינא דבר מצרא דהוה משום ועשית הישר והטוב. ומשום הכי איירי דוקא כשקנה דבר בשווי דהרי יוכל למצוא במקום אחר לקנות, אבל דבר הפקר או מהפך שיתננה לו בחנם ובא אחר וזכה בו, אינו נקרא רשע, כמו דאמרינן דמתנה לית בה משום דינא דבר מצרא.

והרי התם בנותן האחר יותר מהמחיר של הבר מצרא, ליכא דינא דבר מצרא, ואם כן הכי נמי בנידון דידן.

ד. פתחי תשובה דאסור

אך בפתחי תשובה (סי' רל"ז ס"ק ג') הביא דהפרישה כתב דהמנהג דגם בלא הושוו עדיין במקח כל זמן שלא נפרדו המוכר והלוקח זה מזה ולולא שבא זה והוסיף במחיר היו באים להשוואה, זה מיקרי גם כן הסגת גבול ואסור.

חז"ן דאף במוסיף על המחיר, אסירא ליה, ואם כן הכי נמי בנידון דידן, והרמ"א שכתב (שם ח"ו"מ סי' רל"ז ס"א') דדוקא לאחר פיסוק דמים אסור, זה מטעמא אחרינא דכל שלא פסקו טרם הוחלט. ולפי זה צריך לומר דדינא דעני המהפך בחררה שאני מדינא דבר מצרא.

נמצא דבנידון דידן אם כבר השוו ביניהם על המחיר, אין לאחר להציע עצמו, אף שימכור יותר בזול, ואם לא השוו ביניהם להרמ"א שרי, ולמה שכתב בפתחי תשובה ראוי למנוע.

אך יש לעיין אטו מי שרוצה לקנות דירה וכבר השוו ביניהם המחיר ויש לאדם אחר דירה למכור יותר נוחה ויותר תועלתית ויותר זולה, האם יהא אסור לו להציע, ולא אדע.

ה. מבי"ט דבעינן תנאי

שוב ראיתי בספר נתיב יושר על הלכות מקח וממכר (פרק ט' הערה ט"ז) שכתב בשם ספר פעמוני זהב שמוותר לשני להציע מחיר גבוה יותר. אך כתב דמדברי המבי"ט יש לדייק דלא כן, דהרי כתב

מחזיר לו את השטר.

ה. האם מיגו דפרעתי הוה מיגו

אמנם יש לדון דמיגו דפרעתי לא חשיב מיגו, דאם טוען שלא היתה הלואה אין כלל חיוב, משא"כ בפרעתי אם יש למלוה דידיה בעל חוב ויש כאן שעבודא דר' נתן, הא כתבו בפוסקים (עי' ש"ך חו"מ סי' פ"ו ס"ק י"א, חזון איש בבא קמא סי' ט"ו ס"ק כ"ה) דכשם דלא מהני מחילה בשעבודא דר' נתן, הכי נמי לא מהני פרעון, ואם כן ניחא ליה טפי למיטען שלא חל החוב כלל מאשר לומר פרעתי.

אך נראה דזה אינו כן ושפיר הוי מיגו, דחזינן דבטוען אין חטפי ודידי חטפי נאמן במיגו דפרעתי, ומשמע אף כשהחפץ אינו בעין כגון דחזינן שנשרף והנידון על הדמים דנאמן לומר שהיה שלו במיגו דפרעתי.

וכן חזינן דבנמצא לאחר זמנו נאמן לומר שפרע בתוך זמנו במיגו דפרעתי לאחר זמנו, לגיסא דמהני מיגו כנגד חזקה, ולא אמרינן דניחא ליה טפי לומר שפרע תוך זמנו על מנת שלא יתחייב לשלם שנית לבעל חוב של המלוה אשר הלואה לו לאחר הזמן שאמר שפרע בו. מכל הלין מתבאר דחשיבא שפיר מיגו.

אך הנידון אם בעיניו כלל למיגו כשטוען שהחפץ היה בו מום כאשר פוטר עצמו מלשלם.

ענינים שונים (א)

חוצות. וכדאמרו ז"ל (תענית י"א). אם כן במטבע ברכות תיבת ארץ רומות לארץ ישראל, ולהכי הכא שהיא ברכה לכל גדולי קרקע בכל מקום, תקון פרי האדמה שהוא שם כולל לכל אדמה שבכל מקום. אי נמי שכינוי שתתברך האדמה ויומשך לה שפע על ידי הברכה לתקן קללת ארורה האדמה. כן נ"ל. וגם אני שמעתי שיש נ"ה פירות אדמה, ולזה תקנו בורא פרי "האדמה" גימטריא נ"ה.

ג. מהו אם התחיל כבר לאכול

הנה אם שינה, אף שיצא ידי חובתו בדיעבד, מכל מקום הדין נותן שיתקן בתוך כדי דיבור, ואז הוה לכתחילה, וכדאשכחן בהשכיבנו בערב שבת. [וכך כתב בספר ברכת הבית שיתקן בורא פרי האדמה למפרע].

ויש לדון מהו אם כבר אכל משהו והווי עדיין תוך כדי דיבור, האם נימא לתקן כדי שעכ"פ המשך אכילתו יהא לכתחילה. [ושאלה זו הוא גם בטעה ובירך על פרי עץ בורא פרי האדמה].

ויש לדון דלא יעשה כך מכמה טעמים, חדא, לשיטת המחבר (סי' ר"ו סעי' ו') דבנפל חוזר ומברך אף בהיותה דעתו לאכול עוד פרי, אם כן היאך יחול התיקון על האכילה השניה. אמנם לדין הוה ספיקא אם חל על פרי השני.

תו, דיש לדון דאף אם יועיל התיקון, מכל מקום יש לומר דנעקרה ברכה הראשונה, ואם כן נמצא דאכל בלא ברכה.

תו, יש לומר דאף אם נימא דתרווייהו איתנייהו, אך נמצא דאכל באמצע הברכה.

ענינים שונים (ב)

חכמה (שם) אמאי אברהם ציוה כך רק לאליעזר, ולא ציוה ליצחק עצמו שלא שלא ישא אשה מבנות הכנעני.

ותירץ במשך חכמה דמכאן ראייה להמהרי"ק הנ"ל דהבן אינו חייב לשמוע להאב אם מוחה בו מלישא אשה שהוא חפץ. נמצא דיצחק היה פטור מלשמוע לאברהם, ומשום הכי ציוה רק לאליעזר.

חזינן דעכ"פ אליעזר היה חייב, ולא נימא שאין זכות לאברהם למנוע מאליעזר לעשות חסד ליצחק שישא אשה כרצונו. ויש למילף מהכא שאסור לבן השני לסייע.

ג. תירוצים אחרים על קושיית המשך חכמה

אך הרי קמאי לא תירצו כהמשך חכמה, אלא תירצו באופן אחר, דיצחק לא היה שם באותו שעה, כדמשמע קרא ויצחק בא מבא וגוי ואברהם היה ירא פן ימות קודם שיבא יצחק אצלו. [כך כתב במושב זקנים לבעלי התוספות. ועיין שם עוד. ועוד עיין ברמב"ן ורבינו בחיי שתירצו באופן אחר].

תו תיקשי, דתירץ האור שמו צריך עיון, דהא אליעזר נשבע ואם יצחק היה נשבע ודאי השבועה היתה חיילא, דנהי דלענין כיבוד אב, לישא איזו אשה שיחפץ בה הבן הוה כשל בן, אבל הרי לענין שבועה, חיילא השבועה ויקח אשה אחרת.

ב. המלוה אינו נאמן

הנה בשלמא לאידך גיסא היכא שהלוח פרע ומראה המלוה שטר ואומר שהוא מזוייף, בהא כתבו בפוסקים (עיין ט"ז חו"מ סוף סי' ע"ה) דהמלוה אינו נאמן, ולא הוה איני יודע אם פרעתיך. חזינן דאין מאמינים לאדם להוציא ממון מחבירו בטענה שחפץ זה מזוייף.

אך כאן הנידון שהלווה טוען שאינו חייב לשלם, ואם כן יש לומר דנאמן.

ג. באיכא מיגו ודאי נאמן

הנה כל הנידון בליכא מיגו אבל היכא דאיכא מיגו כגון במלוה על פה שיכול לומר לא לויתי, בכהאי גוונא נאמן הלוה לומר שלוח רק אחד השטרות היה מזוייף.

ד. מיגו דפרעתי

כמו כן אם היה הלואה בעדים, מכל מקום איכא מיגו דהיה יכול לטעון פרעתי.

[ואם היה כתב ידו תליא בפלוגתת תוספות (כתובות כ"א א' ד"ה הוציא) והר"י (מובא בתוספות שם) אם על כתב ידו נאמן לומר פרעתי, דלשיטת תוספות אינו נאמן לומר פרעתי, דבכל שטר אינו רגיל לפרוע עד שיחזיר לו שטרו, ואם כן המלה יכול לטעון שטרך בידי מאי בעי. אמנם לשיטת הר"י נאמן לומר פרעתי, דבשטר בכתב ידו פורע אע"פ שאינו

טעה ובירך מן הארץ

הנה אם במקום לברך המוציא לחם מן "הארץ", בירך המוציא לחם מן "האדמה", יצא. [כך כתב בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ברכות סי' א' ס"ק ל"ה]. וכמו כן איכא, אם במקום בורא פרי "האדמה" בירך בורא פרי "הארץ", יצא. [כך כתב בשדי חמד (שם), ובכף החיים (סי' ר"ב ס"ק ז').]

א. ערוך השולחן

הנה בערוך השולחן (סי' ר"ב סעי' א') לכאורה משמע שחולק, דהרי כתב בכגון אם בירך על יין בורא פרי העץ, ועל פת האדמה, ועל היין העץ, ועל ירקות בורא מיני דשאים, דלא יצא, דכל המשנה ממשטבע שטבעו חכמים לא יצא וחוזר ומברך כהגון.

אבל באמת אין ראייה משם, דכל גוויי דהתם יש שם שינוי מטבע, משא"כ בשינה רק האדמה לארץ או איפכא, לא חשיב שינוי מטבע.

ב. אמאי תיקנו בורא פרי "האדמה"

הנה כתב במחזיק ברכה ובשיורי ברכה (סי' ר"ג ס"ק ב') כמה טעמים למה תיקנו בורא פרי "האדמה" ולא בורא פרי "הארץ". ומכל מקום יש לומר דאינו מעכב.

[וזה לשונו. יש מי שחקר למען דעת טעם רז"ל דתקון לברך בורא פרי האדמה, ולא תקנו לברך בורא פרי הארץ. ואפשר דלפי שתקנו על הארץ ועל הפירות וגם על הארץ ועל המזון שבח ארץ ישראל, שנקראת ארץ סתם, כדכתיב הנותן מטר על פני ארץ ושוילח מים על פני

לסייע דלא כרצון האב

הנה איתא ברמ"א (יו"ד סי' ר"מ סעי' כ"ה) בשם מהרי"ק (שורש קס"ו) שאם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפץ בה הבן, אין הבן צריך לשמוע אל האב. [וכתב במהרי"ק הטעם, חדא, דהוה משל בן שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח האשה אשר חפץ בה. תו, דקרוב הדבר להיות כמצוה לעבור על דברי תורה, דהרי הקפידו שיקח אשה אשר יחפץ בה ותמצא חן בעיניו. תו, דעדי כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה, כגון לפרנס האב, אבל במלתא דלא שייך בגווה כי הכא פשיטא דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא].

מעתה יש לדון מהו אם הבן רוצה ליקח אשה נגד רצון האב, דהבן אינו חייב לשמוע להאב, והאב מצוה לבן אחר שלא יסייע לו, האם הבן השני צריך לשמוע להאב.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דהבן השני חייב לשמוע להאב, דהרי אצלו אינו נגד המצוה לישא אשה, או דילמא אינו חייב לשמוע לו, דהוה כנגד מצות חסד לסייע לאחיו שמותר לו לישא האי אשה.

ב. אברהם אבינו לא ציוה ליצחק

הנה איתא בקרא (פרשת חיי שרה, בראשית כ"ד ג') שאברהם אבינו ציוה את אליעזר שלא תקח אשה ליצחק מבנות הכנעני. והקשה במשך

לקבלת הגליון במייל, לתרומות והערות: L5703949@gmail.com

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

דפירות גינוסר חשיבא טפי מן הפת. ונמצא דמברך בורא פרי העץ על פירות גינוסר ועל הפת אינו מברך כלל.

ב. הרגילות שבטל אליו הפת

אך יש לעיין בגוף הסוגיא (שם) דהרי אם רצונו בפת גם לשובע, אם כן גם באוכל פירות גינוסר צריך לברך על הלחם, שהרי כתב בשער הציון (סי' רי"ב אות י"ט) בשם תשובות משיבת נפש (למהרא"ל צינץ, ח"י ב"ס ה') דברוצה לאכול משום שני סיבות, גם לטובת מאכל אחר וגם לטובת עצם האכילה, בזה אין לו דין טפל.

[ובמשיבת נפש (סוף אות ד') כתב דכל זה דוקא באוכל בזה אחר זה, אבל בבת אחת אף דכונתו לשניהם הוי טפל. אך מדברי שער הציון (שם) לא משמע כן, ובמשיבת נפש (שם) תירץ בזה האי דאניגרון, ולמשנה ברורה יקשה, אך בלאו הכי יקשה במלך].

ואם אינו רוצה בפת אלא רק מחמת פירות, אם כן גם באוכל שאר פירות, אמאי מברך המוציא.

וצריך לומר דאיירינן בהווה, דפירות גינוסר מחמת מתיקותן נותן בהם מלח והלכך שכיח שאוכל הפת רק להסיר המליחות, ומשום הכי אינו מברך המוציא על הלחם, משא"כ באכילת שאר פירות הרגילות הוא לאכול הלחם להשביע ולכן יקדים הלחם ויברך עליו. וצריך לומר שאז לא יברך על הפירות, דאיירי שהפירות באין ללפת או להשביע ואם כן נפטרים בהמוציא.

ג. לענין ברכה אחרונה

אמנם באור שמח (פ"ה מהל' ברכות ה"ג) מבאר דברי התרגום לענין ברכה אחרונה בשבעת המינים, ויליף מהתרגום דברכת מעין שלש הוא דאורייתא.

ולדבריו יש לבאר בהתרגום כביאור הרא"ה, דבאוכל פת לאחר שאכל פירות גינוסר, מברך מעין שלש על הפירות ופטר ברכת המזון דהפת, משא"כ באוכל שאר פירות מברך ברכת המזון על הפת ופטר מעין שלש דהפירות.

ד. פירוש התוספות

הנה בתוספות (ברכות שם ד"ה באוכלי) פירשו הגמרא הנ"ל באופן אחר, דאיירי שמברך שהכל על המליח, ואחר כך אוכל פת, ומכיון שהפת טפל להמליח, אינו מברך על הפת המוציא וגם אינו נוטל ידיים, ומברך אחר כך בורא נפשות.

ומקשינן בגמרא היאך יתכן דפת טפל למליח, ומשני דבאמת קודם אכל פירות גינוסר, והם פירות שמנים ומתוקים מאוד, ואחר כך אכל מליח, והמליח טפל לפירות כיון שצריך המליח להפיג מתיקותם, ואחר כך אכל פת, והפת טפל למליח, דאין הפת בא אלא בשביל המליח, שצריך הפת לסלק מליחות המליח. ומשכחת לה דפת הוה טפל למליח רק בפירות גינוסר.

והקשו תוספות (שם ד"ה באוכלי) אם כן אמאי מברך על המליח, הרי פירות גינוסר הוה עיקר ומליח טפל, ואם כן יברך על הפירות, ויפטור גם המליח וגם הפת. ותירצו תוספות, או דהיה שינוי מקום בין הפירות למליח, או דבשעה שאכל הפירות לא היה שם עדיין מליח ופת, דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות.

נמצא דגם לשיטת תוספות משכחת לה כדינא דהרא"ה הנ"ל, דאע"פ דאיירי בהמשנה שבירך על המליח, מכל מקום אם לא היה כגווני דתירוצי התוספות, והיינו דלא היה שינוי מקום וגם היה יודע מקודם שיצטרך המליח והפת, אם כן באמת היה מברך על פירות גינוסר ופטר גם המליח וגם הפת. [הנה שמעינן מהכא דעיקר פוטר הטפילה וגם את הטפילה לטפילה, כמו הכא דהפירות גינוסר פוטר המליח, והמליח פוטר הפת].

ברכה אחרונה

הנה לענין ברכה אחרונה, משמעות מתניתין דמליח דפוטר היינו גם מברכה אחרונה, דהיינו יברך בורא נפשות על המליח ויפטור ברכת המזון של הפת.

ותיקשי הא בורא נפשות הוה רק מדרבנן וברכת המזון הוה מדאורייתא, ואם כן כאשר שבע מהפת, אע"פ שלא היה כונתו לצורך הפת אלא לצורך הפירות, מכל מקום היאך ברכה דרבנן יכול לפטור ברכה דאורייתא.

א. טפל חייב בברכה

וכי תימא דמכיון דהפת טפל להפירות, אם כן הפת פטור מברכה אחרונה, אך אינו כן דהרי הא דטפל נפטר היינו רק מחמת שיש ברכת העיקר

ג"א תש"ד

עובדא הוה שאדם ביקש כסף לדבר מצוה והנותן אמר לו אלפיים דולר ונתן צקים על כמה זמן, והמקבל סבר שהוא תרומה והנותן סבר שלהלואה ושיחליף הצ"קים מיד בגמ"ח ויקנה עבורו דולרים ויזכה לו.

ונראה פשוט שחייב להחזיר אך רק שקלים דלא זיכה לו דולרים ואף בקיבל דולרים בכהאי גוונא ויש למקבל הא לא התכוין ללות והוה ליה גזלן ומשלם כשעת הגזילה בשקלים.

ב. אי נמי זימנין דשאר פירות באים למזון ולשובע ובכהאי גוונא טפילים להפת, דהוי בכלל דברים הבאים מחמת סעודה, (כמבואר בביאור הלכה שם), משא"כ פירות גינוסר שהם באים רק בשביל טעמם ואינם טפילים להפת.

ג. אך יש לומר דהנידון הוא רק אם להקדים פירות גינוסר לפת ולא לברך המוציא כלל, והיינו כמבואר בסוגיא הנ"ל בברכות,

חבירו אע"פ שאינו שותה בעצמו, והרי הכל מודים שאם שתה יין מבעוד יום אינו מברך בורא פרי הגפן, חזינן דלא תלי הא בהא, ואע"פ דהוה ברכת המצוות מכל מקום איכא גוונא דאינו מברך.

ג. מצוה אינו טפל דצריך למצוה

וכי תימא דמצוה אינה טפל לפירות גינוסר דהרי צריך המצוה כדי לצאת ידי חובתו.

אך הרי מרור יוכיח דהרי חזינן (תוספות פסחים קט"ו א' ד"ה והדר) דאין מברכין עליו האדמה מכיון דברכת המוציא פוטרו כיון שבא מחמת הסעודה, חזינן דאע"פ דצריך המרור לקיום המצוה מכל מקום הוה טפל להסעודה. [אך איכא קמאי (רשב"ם פסחים קי"ד ב' ד"ה פשיטא) דסברי דמרור לא הוה טפל מפאת המוציא ונפטר רק בכרפס].

טפל שנהפך לעיקר

הנה יש לדון אם בירך על העיקר שהכל, ופטור הטפילה שבאמת ברכתה מזוונות, ואחר כך נעשה הטפל לעיקר מכאן ולהבא ונתחייב בברכה, כגון שהעיקר אזדא, האם מהני שהכל הראשון.

כגון בבירך שהכל על גביע של גלידה שטפל להגלידה, ולאחר שאכל מקצת ממנו נמלך שרוצה לאכול הגביע גם לסיבה אחרת חוץ מהטפילות, ואם כן עכשיו הגביע חייב בברכה, ואם היה חושב כן מתחילה היה מברך על הגביע מזוונות.

מי אמרינן דיצא ידי ברכת מזוונות על הגביע על ידי שהשכל שבירך מתחילה, משום דינא דעל כולם אם בירך שהכל יצא, או דילמא אמרינן דלא יצא וצריך לברך מזוונות, דהתכוין בהשכל רק אם הגביע יהא טפילה ולא אם יהא עיקר, דהרי לאחר שחושב לאוכלו גם מחמת עצמו ונהפך לעיקר הוה כדבר חדש.

א. נשאר הברכת מזוונות

הנה לחד גיסא יש לדון דיצא עם השכל, דהרי מצאנו כעין זה בבירך מזוונות על פת הבאה בכיסנין, ואחר כך באמצע אכילתו נמלך לאכול ממנו כדי שביעה, נמצא דעל המשך אכילת הפת הבאה בכיסנין הוה ברכתו המוציא, ומכל מקום אמרינן (שו"ע סי' קס"ח סעי' ו', ומשני"ב שם סי' ק"ו) דברכת מזוונות נשארת על אותה הכמות שחשב לאכול מתחילה. ויש לדון דנילף לנידון דידן, דהכי נמי ברכת שהכל נשארת על הגביע.

ב. בירך העץ וסחט ענבים

אמנם לאידך גיסא יש לדון דלא יצא ידי חובתו בהשכל וצריך לברך מזוונות, דנימא דדמי לסוחט ענבים, דהרי אע"ג דאמרינן (משנה ברורה סי' ר"ח סי' ע"ג) שאם בירך על היין בורא פרי העץ, יצא ידי חובתו [מדין ספק ברכות לקולא], אך אם בירך בורא פרי העץ ואכל מהענבים ואחר כך נמלך לסוחט הענבים ולעשותו יין, יברך בורא פרי הגפן, ולא נימא דנפטר בהבורא פרי העץ. ודבר זה מבואר בשם הגאון חוט שני (מובא בתשובות מנחת פרי ח"ד סי' כ"ב).

והשתא יש לומר דהוא הדין בנידון דידן בטפילה שנעשה עיקר, אע"ג שאם מתחילה היה עיקר והיה מברך עליו שהכל, יצא ידי חובתו, דעל כולם אם בירך שהכל יצא, אך מכיון שבירך שהכל ורק לאחר הברכה נעשה עיקר וחל עליו חיוב מזוונות, אם כן הוה דבר חדש ולא נימא דינא דעל כולם אם בירך שהכל יצא.

אך יש לחלק דשאני יין שהוא דבר חדש, שבתחילה היה ענבים ועכשיו הוא יין, ומשום הכי חוזר ומברך, משא"כ בנידון דידן יש לומר דעדיפא טפי דלא נשתנה חמרו, דהגביע נשאר כמו שהיה ורק כונתו השתנה. אלא דמי לדינא הנ"ל דמזוונות שהחליט לאוכלו קבע דאינו חוזר ומברך המוציא.

ג. אחר כך סחט הענבים ועשאו יין

הנה יש לדון בכמה אופנים בדין הנ"ל דבירך על ענבים בורא פרי העץ ואחר כך סחט הענבים ועשאו יין.

א. הנה בבירך על ענבים בורא פרי העץ ולא אכל כלום מהענבים, ונתכוין מתחילה לברך בורא פרי העץ רק כדי להוציא ידי הברכה על היין הנסחט, יש לומר דמהני.

ב. אם נתכוין לאכול הענבים ולא התכוון לסוחטם, ואחר כך נמלך לסוחטם, זה פיסקא דחוט שני הנ"ל דלא מהני ברכת העץ על היין.

ג. אם נתכוין בהברכה גם לאכול מן הענבים, וגם לפטור את הנסחט, יש לומר דמהני.

אך טענו דבכהאי גוונא לא מהני כונתו לפטור היין, כיון

הפוטרתו, והלכך אמרינן (משנה ברורה סי' רי"ב סי' ק"ד) בשם התוספות ברכות מ"ד א' ד"ה באוכלי) דבבירך על העיקר ואחר כך נמלך לאכול הטפל או בשינה מקומו לפני שאכל הטפל, מברך על הטפל.

ב. היאך פוטר המעין שלש

כעין זה יש לשאול בגביע של גלידה דאמרינן דהגביע של מזוונות טפל להגלידה כאשר אין בהגביע טעם, והרי חייב לברך על הגביע על המחיה, ואיכא דסברי (עיין משנה ברורה סי' ר"ט סי' י"ז) דמעין שלש הוה דאורייתא, ולכן במסופק אם בירך יאכל דבר אחר ויפטרנו. וכן איכא דסברי דאם מעין שלש הוה מדאורייתא לא בעינן כדי שביעה, אלא אם אוכלן כדרך האוכלין מקרי שביעה, כמו ביין דשיעורו רביעית דהוה כדי שביעה מצמא. [כך כתב בחזון איש (סי' ל"ד סי' ה') ונחלק על המשני"ב (שם)].

ג. בטפל החיוב ברכה אחרונה רק מדרבנן

הנה ישב על מדוכה זו בתשובות משיבת נפש (להמהרא"ל צינץ, ח"ב סי' ה') ועולה מדבריו שאם אינו תאב למאכל של שבעת המינים, אלא סיבת אכילתו היא דבר אחר, אין חיוב דאורייתא דברכה אחרונה אלא רק חיוב דרבנן. ולגבי החיוב דרבנן יפטר מדין עיקר וטפילה ודוקא כאשר בירך על העיקר.

[נתחילה כתב לתרץ דאיירי שלא שבע מפאת שלא היה רעב, אך אחר כך הקשה מהא דאמרינן (ברכות מ"א א') באוכל זית וצנון, דכשהזית טפל לצנון פטור מברכה אחרונה דמעין שלש, ותיקשי מי פטור מברכה אחרונה של שבעת המינים להסוברים שהוא מדאורייתא].

ועיין בראש יוסף (ברכות מ"ד א') שנשתפק בחיוב בברכת המזון דאורייתא כשהפת טפל לפרי, אם נפטר בבורא נפשות, ובצל"ח (ברכות מ"א ב') כתב דאינו נפטר.

טפל לענין אכילת מצה

הנה נמצא מן האמור דבאכל פירות גינוסר ואחר כך מצת מצוה לא יברך המוציא וגם לא יברך ברכת המזון.

אמנם לענין קיום מצות אכילת מצה, לכאורה יצא ידי חובתו, וכמו שכתב במשיבת נפש (שם) דאם זית ערלה הטפל לצנון ונפטר מברכה אטו לא ילקה. וכן כתב (שם) להדיא לענין אכילת מצה בתור טפילה דיצא ידי חובת אכילת מצה.

א. הוכחה ממצה

הנה אמרינן בגמרא ברכות (מ"ט ב') דהא דבשכח להזכיר רצה או יעלה ויבא בברכת המזון דחוזר לברך שנית, היינו דוקא באופנים שהיה מחוייב לאכול פת ולברך ברכת המזון, וממילא מחוייב להזכיר רצה או יעלה ויבא.

וכתבו תוספות בסוכה (כ"ז א' ד"ה אי בעי) דהא דביום טוב חוזר ביעלה ויבוא, היינו דוקא בפסח בלילה הראשונה, מפאת דחייב לאכול מצה, וכמו כן בסוכות בלילה הראשונה מחמת החיוב לאכול בסוכה. וכן מבואר בתלמידי רבינו יונה (שם). [וכן בנשים לדעת הגרע"א (קמא סי' א') דאין חוזרות ביום טוב רק בליל הסדר].

מעתה תיקשי דאם טפילה מהני, אמאי אמרינן דמוכרח לברך ברכת המזון מחמת המצוה או הסוכה, הרי משכחת לה דמקיים מצות מצה וסוכה בלי ברכת המזון על ידי שאוכל הפת כטפל למאכל אחר.

וכך הקשה בלבושי מדרכי (להגאון ר' מרדכי וינקלר זצ"ל ממאדע, ח"ב או"ח סי' ל') וכתב להוכיח מזה דלא יוצאים ידי חובת מצה בטפל. [ויש לעיין מהו לענין ערלה].

אך אכתי תיקשי דהרי באמת משכחת לה גוונא טובא של מצה בלא ברכת המזון, וכגון בהנאת גרונו ולא הנאת מעיו, וכן בכובא דארעא שמברכין עליו מזוונות. [ועיין בפרי מגדים סי' קפ"ח א"א סק"ט, ובקהלות יעקב ברכות מהדו"ח סי' כ"ה].

[והעירו דגם להחולקים וסוברים דבכל יום טוב חוזר מחמת החיוב לאכול סעודת יום טוב, אכתי תיקשי דהרי גם סעודת היום יכול לקיים בפת באופן שהפת טפל, ונמצא דלא יתחייב בברכת המזון].

ב. הברכה על המצוה הוה ברכת המצוות

תו העירוני היאך יתכן שלא יברך המוציא על מצוות אכילת מצה כאשר אוכל פירות גינוסר, הרי מבואר בגמרא ראש השנה (כ"ט ב') שברכת המוציא במצוה הוה ברכת המצוות, ומשום הכי יכול להוציא את חבירו אע"פ שאינו אוכל בעצמו.

אך הרי חזינן דגם בברכת בורא פרי הגפן של קידוש מוציא

דגם הוא נגרר וגם לא היה בעולם וגם אין זה ברכת האמיתית, אע"ג דבבירך בורא פרי הגפן על יין ויש לפניו אשכול ודעתו לסוחטו דמהני. ולענין אינו נראה כן.

[תו טענו דבכהאי גוונא אם בירך על יין ודעתו לפטור גם יין שיסוחט, תליא בדברי הכף החיים (סי' קס"ט) שכוס קפה אחת אינה פוטרת השניה כאשר עוד לא נעשתה, ובקונטרס מאמר מרדכי (אדר ב' תשס"ח) דן בדבריו, וכתב דאף אם נימא לא כן, הני מילי בכוס שניה אבל בכוס ראשונה לא יועיל].

ד. אם בירך שהכל יצא גם בנתפס על אוכל אחר

הנה בעיקר נידון הני"ל, יש לדון דתליא בפלוגתת רש"י (ברכות מ"א א' ד"ה אבל) ושאר פוסקים (עיין משנה ברורה סי' ר"ו ס"ק ט') אם האי דינא דעל הכל אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא, איתמר גם באופן דברכת שהכל נתפס תחילה על אוכל אחר. אך יש לחלק דהכא עדיפא דמתחילה היה דינו לברך עליו שהכל.

יין פוטר משקין

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' קע"ד סע' ב') דיין פוטר כל מיני משקין ואפילו מברכה ראשונה.

וכתבו בפוסקים (עיין משנה ברורה שם ס"ק ג') דהיינו דוקא באופן שהמשקין היו לפניו על השלחן בשעה שבירך על היין. [ויש אומרים דלא מהני גם כשהיה דעתו על המשקין להדיא].

ויש לעיין מהו באופן שיש אוכל מוצק שאם בוחש בה ומערבבו נהפך למשקה, ובשעה שבירך בורא פרי הגפן היה עדיין מוצק, אלא בעת הברכה היה בדעתו לבוחשו, האם חשיבא כמשקין שמצויין לפניו ונפטר בברכת היין, או דילמא לא חשיבא בפניו ולא נפטר.

א. שמנת או לבן או גלידה

הנה משכחת לה נידון הני"ל, דהנה נחלקו רבנן בתראי בשמנת או לבן או גלידה וכדומה שהם מוצקים, אי הוי אוכל או משקה, והקהלות יעקב (בתשובתו הנדפס בספר מקור הברכה, והובא בקהלות יעקב החדשים למסכת ברכות סי' ט') כתב דהוה אוכל.

אבל לכולי עלמא כאשר בוחש בהם ומערבבם הוי משקה, ונפטרים בברכת היין הפוטר משקין.

מעשה יש לדון כהני"ל בעירבבם רק לאחר הברכה על היין, האם חשיבא מצויין לפניו בשעת הברכה על היין ונפטרו על ידי ברכת היין.

ב. קינוח לא נפטר בסעודה

העירו דאף אם גלידה משקה לא תיפטר על ידי היין כיון דבא ליקנות, וכמו דאשכחן דאע"ג דהפת פוטר כל האוכלין, היינו דוקא דברים הבאים מחמת הסעודה ולא הבאים לקינוח, והכי נמי נימא במשקין לגבי יין היכא דהמשקין באין לקינוח.

אבל לענין משקין לא דמי לפת, דדוקא התם אמרינן דכל שלא בא מחמת הסעודה אינו טפל לפת, אבל הכא הא דמשקין נפטרים על ידי יין, לאו מפאת טפילות ליין איתנו, אלא מחמת חשיבות היין מברך עליהם ופוטר שאר משקין.

[ואגב אעורר, דהנה כתב ברמ"א (סי' רי"ב סע' א') דכל מידי דטפל אף אם מברכין עליו, יברכו רק שהכל, והשתא היכא דהוה מחמת הסעודה אך נמלך, כגון אורז דהוה מחמת הסעודה ונמלך לאוכלו באמצע הסעודה, בפשוטו יברכו עליו בורא מיני מזונות, ומאי שנא ממה שכתב הרמ"א. וצריך לומר דשאני דברים הבאים מחמת הסעודה מכל טפל אחר].

ג. נראה דחשיב לפניו

הנה לענין שפיר נפטר, תדע דהרי לענין שאר דינים דמפליגין בברכות אם הוה לפניו או לא ודאי דיחשב בכהאי גוונא כלפניו.

כגון הא דמצאנו עוד דין בהלכות ברכות דבעינן שיהא לפניו, דאיתא (שולחן ערוך סי' ר"ו סע' ה') דאין מברכין לא על אוכל ולא על משקה, עד שיביאורו לפניו, ואם ברך ואחר כך הביאורו לפניו צריך לברך פעם אחרת. [אבל מי שברך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין, או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון, אינו צריך לברך].

מעשה בכגון אם שתה חלב ויש לפניו שמנת והוה לעולם בוחש להשמנת מקודם, אטו לא נימא דחשיב דהשמנת בפניו לענין שנפטרת בסתמא בברכת החלב, ואם כן הכי נמי דכוותה דחשיב בפניו, ולאחר

עובדא במהרש"ם

שמעתי עובדא שבא גזוד צבא לעיר אחד, והיו היהודים שבעיר חייבים לזונם, והלכו לצדיק שיתפלל עליהם שיעזבו העיר, והצדיק לקח מהם כסף לצדקה לצורך יתומים ואלמנות והתפלל עליהם

שבחשה נפטר בברכת היין.

אלא אם כן נחלק בין דיני לפניו לענין שיהא לפניו בשעת הברכה (היינו סי' ר"ו סע' ה'), לדני לפניו לענין שהמשקין יהא לפניו כדי שיפטר בברכת היין (היינו סי' קע"ד סע' ב'), דנימא דלענין שיהיין יפטרנו מדין משקין בעינן שהא לפניו כמשקה.

שתיית קפה לאחר הבדלה

הנה יש להוכיח כהצד הני"ל דאם אחר כך נעשה משקה שפיר נפטר מכיון דהיה לפניו ואחר כך בשעת אכילתו הוה משקין.

דהנה כתבו הפוסקים (תשובות חתם סופר או"ח סי' מ"ז, מובא בביאור הלכה סי' קע"ד סע' ב') דהשותה קפה לאחר ששתה יין של הבדלה, פטור מברכה. תו כתבו דנפטר גם הסוכר שנוטל בפיו למתק השתיה, דהסוכר הוה טפל להקפה והקפה טפל להיין.

ויש לחקור אם הסוכר היה שלא בפניו והובא אחר כך אם נפטר. והדעת נותנת דלא יפטר, דהיאך יכול היין לפטור דבר שלא בפניו הרי יין פוטר כל המשקין רק בנמצאין לפניו בשעה שבירך על היין.

והשתא אם נימא בכגון שמנת דחשיבא שלא בפניו אף שדעתו להמיסו, מכיון דהשתא הוה אוכל, אם כן הכי נמי הסוכר חשיבא שלא בפניו דהשתא הוה אוכל דאכתי לא נטפל לקפה. אלא על כרחך חזינן דאזלינן בתר סופו.

א. משקה לפניו ומשקה שלא בפניו

היינו כד נימא דבשותה יין ולפניו משקה ויש עוד משקה שלא לפניו, דמשקה השני לא יפטר כיון דאינו לפניו, אע"ג דמשקה פוטר משקה אף שלא בפניו.

אך יש לומר דנידון זה במשקה לפניו ומשקה שלא בפניו, תליא בפלוגתת רבנן בתראי (אליה רבה ותהלה לדוד סי' קע"ד) בהא דהבדלה אינה פוטרת יין בסעודה, אם מהני בשותה כוס של יין לאחר הבדלה ואחר כך יין בסעודה. ושו"ש הנידון אם המתברך חשיב כבירכו עליו.

[אמנם העירו דבשותה יין וכוס אחת של משקה לפניו וכוס אחת אינו לפניו, בזה לכולי עלמא יפטר גם המשקה שלא בפניו ולא קנגעא בפלוגתת רבנן בתראי שהבאנו לעיל].

ב. סוכר אינו מחוסר מעשה

וכי תימא דיש לחלק דבסוכר [דאיירי שמכניסו לפיו שלם] אינו מחוסר פעולה, משא"כ בחיטת השמנת הוה מחוסר פעולה.

אך לא נראה לחלק, והרי גם הסוכר מחוסר פעולה שיכניס הקפה לפיו וישתה ואז הסוכר נטפל אליו. [אם איירי שמכניס תחילה הקפה לפיו ואחר כך הסוכר].

ג. היאך אבקת הקפה טפל למים

עוד ראייה מעצם הפטור של הקפה על ידי היין של הבדלה, דאטו לא עסקינן שיש אבקות קפה ואחר כך שופך עליה מים והכל נהפך למשקה, אבל בעת הברכה לא היה עדיין משקה.

וכי תימא דהקפה טפל למים, אין הדבר פשוט, ותליא בדברי קמאי אמאי על שיכר משעורים מברך שהכל.

[א"ה. עיין תוספות בברכות (לי"ח א' ד"ה הא) דכתבו דעל שכר הנעשה משעורים מברכין שהכל מפאת דהכא לא הוי בהו ממש שעורים ואין שכר אלא טעמא בעלמא, תו כתבו מפאת שיש בו עלויה אחרינא בפת, ומפאת דהוה שתיה. ולכאורה לטעם הראשון הכי נמי קפה הוה טעמא בעלמא, אמנם לשאר הטעמים אינו כן].

אלא חזינן דמקרי הכל בפניו, אף אבקות הקפה כיון שסופה להתהפך למשקה מקרי לפניו, ותו לא מידי. [אך כד נימא כדלעיל דסגי במקצת משקין לפניו, אזדא ראייה זו].

ד. מיץ הפרי לפניו

אך לפי זה בשתה יין ויש לפניו פרי ודעתו לסוחטו, נמי יפטר היין את המיץ, לסוברים דהמיץ הוה משקה, דכיון דהפרי לפניו מקרי שגם המיץ לפניו. ויש לומר דאין הכי נמי.

והעירו דמסתברא דמחוסר סחיטה או מחוסר בחישה, חשיבא שלא בפניו, ולפי זה אינו פטור אלא רק מדין ספק ברכות להסוברים (עיין משנה ברורה סי' קע"ד ס"ק ג') שיהיין פוטר גם משקין שהן שלא בפניו.

ולמחר עזבו הגזוד.

אלא אחר כך נתברר שהפקודה שהגזוד יעזבו כבר ניתנה לפני שנתנו הכסף, והנידון היה אם הוה מקח טעות.

וקאמר המהרש"ם זצ"ל דלא צריך להחזיר הכספי צדקה, דאין כאן מקח טעות, דזכות המצוה של מחר קיבלו כבר היום, נמצא דהפקודה ויתנה אתמול מחמת הצדקה של מחר.

א. עובד אדום הגיתי

הנה המהרש"ם הביא ראיה מהא דחזינן בסוף מסכת ברכות (סי"ג ב) דבזכות שעובד אדום הגיתי נהג כבוד בספר תורה ובארון, ה' בירך אותו שילדו חמות וחי' כלותיה ששה ששה בכרס אחד.

ותיקשי, דהרי הארון היה מונח בבית עובד אדום רק שלושה חדשים [שמואל ב' ו' י"א], והיאך יתכן שבזמן זה כבר התברכו וילדו.

ועל כרחך חזינן שכיון שכלפי שמיא גליא שעתידי הארון להיות בביתו, שלח הברכה עוד טרם שהגיע הארון, ונתעברו קודם לזה כדי שיוכל להתברך מיד. [אמנם עיין בריטבי"א בברכות (שם) שהקשה כהנ"ל, ומביא ירושלמי ביבמות (פ"ה הי"ב) שבאמת היה נס, והיו יולדות כל ט"ו יום, במשך שלשה חדשים, ועוד עיין באמרי נועם מהגר"א (שם) וביפה עינים (שם)].

ב. נולד הפרה אדומה באותו יום

הנה כמו כן שמעתי דאיתא (ירושלמי קידושין פ"א הי"ז) בעובדא דדמא בן נתינה שזכה לפרה אדומה בזכות שכיבד את אביו, והפרה אדומה נולדה באותו לילה שכיבד את אביו. ותיקשי הרי כבר נתעברה מקודם. אלא חזינן דהזכות שהיה באותו יום הועילה כבר מקודם.

[א"ה. אמנם בבבלי (קידושין ל"א א) מבואר דלא כהירושלמי, דאיתא התם דרק לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדו].

והנה יש לעיין מהו אם הפרה היתה שחורה בבטן אמה ואחר כך נעשאה אדומה לפני שנולדה. ואם מהני, נימא דבאמת השכר שהיתה אדומה נעשתה רק בשעת הלידה שהיתה בשעה שכיבד את אביו.

ג. יחיד שמתענה על צרה

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תקס"ט סעי' ב') יחיד שמתענה על צרה, ונודע שקודם קבלת התענית כבר עברה הצרה, אמרינן דהוה מקח טעות ואין צריך להשלים. [נכתב ברמ"א דהוא הדין לצבור ששמעו אחר חצות שקבלו התענית בטעות, אין צריך להשלים. ומקורו בתרומת הדשן סי' ר"פ].

ותיקשי דלהאמור אמאי לא נימא דצריכין להשלים התענית, דזכות התענית של אחר כך הועילה כבר מקודם שיתבטל הצרה.

ואולי נימא דשאני בעובדא דמהרש"ם דכבר נתן הכסף, אבל באמת בנדר ליתן כסף לצדקה ונתברר שהיה בריא מקודם לא נימא דצריכין להשלים התענית, דלא אמרינן דלא יחול נדרו ולא יתחייב לתת הכסף, ורק כשכבר נתן לצדקה ונתברר שהיה בריא מקודם, לא אמרינן מקח טעות. וצריך עיון מאי שנא.

ושמעתי שהכסף שנותן לצדיק היינו עבור תפילת הצדיק והוה ליה

כפועל, והרי כמו בשוכר פועל לחפש דבר מסויים, וחיפש ואחר כך נתברר שהדבר היה במקום אחר, ודאי חייב לשלם להפועל. אך תפילה הוה מצוה, ומה אני בחנם, ואם כן לא שייך על זה שכר.

ד. רפואה וגשם מחמת תענית העתידי

הנה איתא בגמרא תענית (י' ב) דמי שקיבל תענית על החולה ונתרפא שמשלים התענית, והוא הדין אם מת, ופירש רש"י דהטעם דאם לא נראה כמתנה עם קונו, דאם תעבור לא אתענה ואם לאו אתענה.

ותיקשי להמהרש"ם מה צריך להטעם דנראה כמתנה עם קונו, תיפוק ליה דיש לתלות דהרפואה מחמת התענית שיתענה אחר כך. [ועיין באור שמח פרק א' מהל' תענית הלכה ט"ו ובמה שהביא מדברי הפוסקים].

וכמו כן עיין בדברי הרא"ש בתענית (שם פ"א סי' ו') לענין תענית על עצירת גשמים, דלהראב"ד אם ירדו גשמים כל צרכם מפסיק התענית, ולשיטת הרא"ש גם כשלא ירדו כל צרכם הציבור מפסיקין תעניתם.

ותיקשי להמהרש"ם למה יפסיקו הא אפשר דכל הגשמים הם מחמת התענית שיתענו אחר כך.

ה. בזכות ביכורים תיכנסו לארץ

הנה איתא בקרא בפרשת כי תבא (דברים כ"ו א') והיה כי תבוא אל הארץ, ופירש רש"י מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה. ואיתא בספרי (שם) כי תבוא אל הארץ, עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ. והקשה בפנים יפות (שם) היאך יתכן מה שמבואר בספרי, הא לא נתחייבו בביכורים אלא לאחר שכבשו את הארץ וחלקוה, ואם כן לא שייך שבשכר ביכורים יכנסו לארץ שהרי אז כבר נכנסו.

ויש לבאר, דהוה כמו הנותן לחבירו ספר ע"מ שילמוד בו, ואומר לו קח הספר ע"מ שתלמוד בו, הכי נמי ניתנה ארץ ישראל ע"מ שיביאו ביכורים. תו יש לבאר כהנ"ל, דכיון שכשיקיימו המצוה יהא לכם זכות, משום הכי כבר השתא יכלו ליכנס לארץ.

ו. הוא נענה תחילה

הנה איתא בגמרא בבא קמא (צ"ב א') כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, וילפינן לה מהא דמבואר בקרא דהתפלל אברהם לרפואת אבימלך, ואחר כך כתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו'. וכתבו בתוספות (שם ד"ה כאשר) דלאו בהריון משתעי, שהרי המלאכים כבר בישרו את שרה מפסח שלפניו, אלא דילדה בריוח כמו שהתפלל על אבימלך.

ולדברי המהרש"ם, לעולם נימא דאיירי בהריון, דאע"פ דכבר היה בשורה, מכל מקום נימא דהגיע בזכות התפילה דאחר כך.

ענינים שונים (א)

ענינים שונים (ב)

בסידורו (שערי תפילה אות י"ג) ומסתברא שודאי יצא בדיעבד.

תו, דהרי כתיב (שמות י"ד ז') וירא ישראל מצרים "מת" על שפת הים. חזינן דשייך לשון יחיד על כל המצריים.

אמנם במדרש (א"ה. מצאתי רק בזה"ק ח"ב נ"ב ב) איתא מתים לא נאמר כי אם מת, מלמד ששרו של מצרים מת. אך ברש"י (שמות י"ד ז') איתא שפלטן הים על שפתו, חזינן דרש"י פירש דמת איירי על האנשים.

אך במכילתא (שמות י"ד ז') איתא דמת היינו חצי חי חצי מת, דהיינו תהליך המת, וזה ודאי שייך לומר על העם. והנה צריך לומר דהמכילתא יליף מדכתיב מת ולא מתים, אם כן חזינן דלשון יחיד שייך על מה שמתרחש בעם, אבל לא שייך לומר לשון יחיד על דבר שאינו תהליך, ואם כן שוב מנלן דאפשר לומר בפי עמך ישראל.

ג. כמה נוסחאות

הנה בנוסח דרב עמרם גאון איתא "ובפי כל עמך בית ישראל", ובתעלומות לב (ח"ד סי' נ"ד אות ט') כתב דזה הנוסח המובחר. אך באמת הנוסח בגמרא ובקמאי הוא "פיפיות" או "פיות".

נמצא ד' נוסחאות, א. נוסח רב עמרם גאון "בפי כל עמך". ב-ג. נוסח בגמרא ופוסקים "בפיפיות עמך" או "בפיות עמך". ד. נוסח ר' זלמן הענא, "בפי עמך בית ישראל".

נוסח ברכת התורה

הנה אמרינן בברכת התורה "והערב נא דברי תורתך בפנינו ובפיות [או בפיו] עמך בית ישראל".

יש לעיין בכמה גוונים של טעות במילים אלו האם מעכב.

א. אמר רק בפיו

הנה יש לעיין באמר "בפינו" אבל השמיט "ובפיות עמך בית ישראל", האם הבקשה לעם ישראל מעכבת.

והנה באהבה רבה לא מוזכר עם ישראל אלא לשון רבים, ויש לומר דכולל כל עם ישראל, ואם כן יש לומר ד"בפינו" נמי מהני.

אך אם כן אמאי אמרינן ובפיות "עמך בית ישראל", ועל כרחך "דבפינו" אינו על כל עם ישראל.

כעין זה יש לשאול בחתימת השכיבנו בשבת, שמסיימין "הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל" מהו אם שכן "ועל כל עמו ישראל". ויש לדון דמעכב. וכן יש לדון גם בברכת התורה דמעכב.

ב. לשון יחיד ובפי עמך

השתא יש לעיין אם במקום "ובפיות עמך בית ישראל", אמר "ובפי עמך בית ישראל" דיש לומר דלעם אין מושג של פה יחיד.

והנה באמת נוסח "ובפי עמך" נתחדש על ידי רבי זלמן הענא ונדפס

